

Als Gód genoegdoening schenkt

Ik bid en zing met heel de gemeente: 177:

Leer mij, o Heer, uw lijden recht betrachten,
in deze zee verzinken mijn gedachten:
o liefde die, om zondaars te bevrijden,
zo zwaar moest lijden.

Hoe heb ik de titel bedoeld: 'Als Gód genoegdoening schenkt'? Ik bedoel daarmee dat dat wel eens verrassend zou kunnen zijn: zijn genoegdoening is misschien niet de onze. Laten we proberen open te staan voor zijn wijze van genoeg doen. Het onderwerp dat we bespreken is trouwens een onderwerp waar je jaren op kunt kauwen. Niet iets om over één nacht ijs te gaan.

1 Waar staan we nu?

We inventariseren wat ons geleerd is of wat we er zelf van denken. Waarom moest Jezus lijden?

Bronnen waar het onder woorden wordt gebracht:

a De Catechismus:

De Catechismus zegt dat Jezus in onze plaats de toorn en de straf van God draagt:

Zondag 6: Waarom moet Hij tegelijk waarachtig God zijn? Antwoord: Om uit de kracht van zijn goddelijke natuur in staat te zijn de last van Gods toorn in zijn menselijke natuur te dragen, voor ons de gerechtigheid en het leven te verwerven en ze ons terug te geven.

b De tekst uit Jesaja die vaak doorklinkt bijvoorbeeld bij het Avondmaal:

'de straf die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door zijn striemen is ons genezing geworden' Jes. 53

c de Reformatorische Avondmaalsformulieren:

... aangezien de toorn van God tegen de zonde zo groot is dat Hij die aan zijn lieve Zoon Jezus Christus met de bittere en smadelijke dood des kruises gestraft heeft. (Dienstboek, liturgie uit de Reformatorische traditie)

In een beeld: Jezus is de bliksemafleider:

Controle van de bliksemafleider op de top van de Paterskerk, Eindhoven.

Conclusie: genoegdoening is hier het dragen van straf. Zoals een man die roept als hij hoort dat de misdadiger maar twee jaar krijgt: dat is toch niet genoeg! Hij bedoelt: niet genoeg straf! Zo moet Jezus in onze plaats genoeg doen = dragen van Gods straf. Dit is de dominante visie binnen de Reformatie.

Vraag: hoe ervaart U / jij deze visie?

2 Een andere kijk op genoegdoening

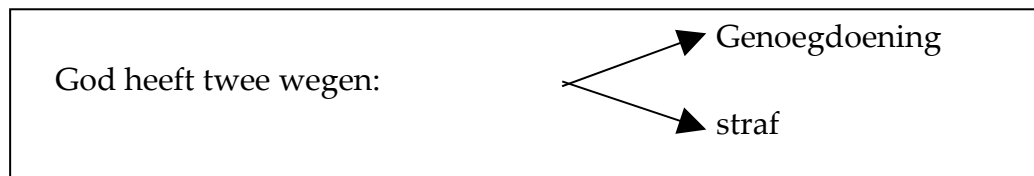
In de visie die we net hebben besproken klinkt iets mee van ónze visie op gerechtigheid en genoegdoening. Ik hoor nóg de vader van de jongen die in Leeuwarden zinloos werd doodgetrapt roepen 'die straf is niet genoeg'! Maar tegelijk kunnen er ook kritische vragen gesteld worden. Eén daarvan is of het wel terecht is om een ander te straffen dan de dader.

Meestal wordt deze Reformatorische visie toegeschreven aan Anselmus, een middeleeuwse theoloog. Dat klopt echter niet, bij Anselmus vinden we wat anders. Eerst noem ik even wat er gelijk blijft, ook bij Anselmus: volgens Anselmus moet er één mens zijn die genoeg doet in plaats van alle andere. Hij moet doen 'wat alleen de mens moet en alleen God kan', vandaar dat God mens wordt. Zo handelt God in Jezus als mens voor het hele menselijk geslacht en God (de Vader) wil dat accepteren als 'genoeg'. Maar nu komt het: wat is precies dat genoeg doen? Daar wijken Anselmus en de Reformatie juist uiteen.

We zagen: de Reformatie zei: genoegdoening door het dragen van straf

Genoegdoening = dragen van straf

Anselmus zei dat God moest kiezen: genoegdoening óf straf:

Als zo bij Anselmus genoegdoening *niet* het dragen van straf is, wat is het dan wel?

Ten eerste dat één mens echt alsnog leeft zoals er geleefd moet worden: in volledige toewijding aan God, met een volmaakte liefde. Zo komt trouwens ook de mens alleen maar tot zijn recht: God vraagt dat waardoor de mens ook echt gelukkig wordt, tot bloei komt. Maar dat is elk mens al verplicht te doen, dus hier zit niets extra's in. Er moet toch iets gebeuren om het goed te maken? Om genoegdoening te schenken voor alles wat fout ging? Dat zit dan volgens Anselmus in het geven van iets extra's. Het beste verduidelijk ik dat door een gelijkenis: als je een fiets steelt, moet je ten eerste de fiets terugbrengen. Maar dat is niet genoeg, wil je de relatie met de eigenaar herstellen. Je zult iets extra moeten doen, bijvoorbeeld een kaartje voor de bioscoop geven met een bos bloemen. Wellicht accepteert de eigenaar dat als verzoenend gebaar. Hier wordt iets *extra's* gedaan. Zo moet het ook tussen God en mensen gaan: Jezus doet dat wat iedereen al moet doen plus een extra. Wat is dat extra? Hij sterft een dood die Hij niet hoefde te sterven, want Hij was zonder zonde. Dit is een grote daad van liefde, een groot extra.

Omslag: Jezus draagt nu niet onze straf, **maar doet iets enorm goeds als extra**, namelijk het schenken van zijn leven. God rekent hem dat toe als gerechtigheid, een gerechtigheid groot genoeg om iedereen 'vrij te kopen'.

3 Een bestaan zonder straf?

Is het nu zo dat Jezus geen straf draagt? Kunnen we zelfs helemaal niet meer spreken over straf? Veel moderne theologen zeggen dat. Toch is dat niet houdbaar als je naar de gruwelijke werkelijkheid kijkt. Om hier verder in te komen eerst iets over de toorn van God en over zonde en straf.

Kun je niet zeggen dat God ons grenzen stelt door de wetten in de schepping? Dat Hij ons zo tot de orde roept? Terugfluit? Als voorbeeld alcoholisme. Wie drinkt, zorgt daarmee voor zijn eigen straf: hoofdpijn, leverbeschadiging, verbroken relaties etc. Zo roept God je voelbaar tot de orde. Op die manier zit het ingebakken in ons bestaan, dat God ons voelbaar tot de orde roept, tot Zijn orde terugroept. Dat klopt ook

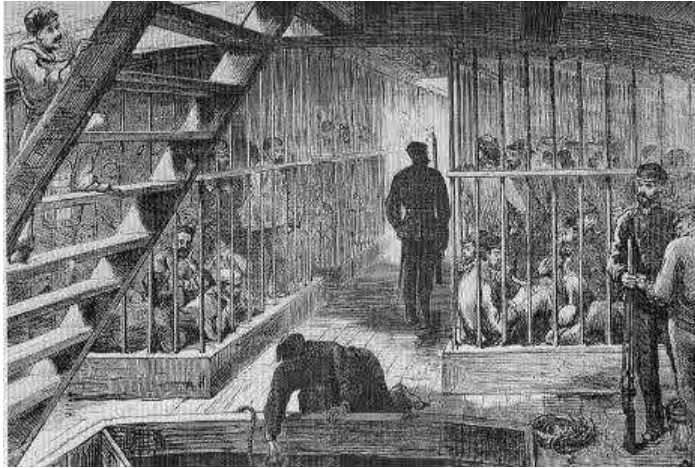
wel met het Oude Testament, daar is de samenhang tussen zonde en straf in onze ogen zelfs wat te strak, al te vanzelfsprekend. Daar is er zelfs één woord voor zonde en straf (over vanzelfsprekend gesproken!). Zonde is daar dus zelf al tegelijk straf, door te zondigen straffen wij onszelf. Ik heb zelf op zich kritiek wat dit betreft op het Oude Testament, maar het gaat er me nu om: je vindt dat verband daar dus zeker ook. De straf ingebakken in de schepping:

daad —————> straf

Ik geef nog een paar voorbeelden. Wie een misdaad pleegt wekt bijvoorbeeld een gevoel van boosheid in anderen op en die zullen hem dan ook terecht straffen. Uiteindelijk leidt dat in alle culturen tot een bepaalde vorm van rechtspraak. En dat straffen van een misdadiger door ons rechtssysteem, is dat niet óók Gods wil? Is dat niet in naam van God *voelbaar tot de orde terugroepen*? En milieuvervuiling, stelt God ons daar niet ook voor een grens?

Laten we even aannemen dat God ons inderdaad aldus voelbaar tot de orde roept: in *global warming*, in een kater na zuipen, in ons eigen rechtssysteem. Moet God dan nog eens extra straffen door Jezus te straffen? Daar zou je je vraagtekens bij kunnen zetten. Wat God in Jezus deed, is eerder ons bevrijden van de straf die wij over onszelf afriepen. De bijbel vertelt juist (ook het Oude Testament, denk aan Job!) dat God ons juist *bevrijdt* uit die cirkel van zonde en straf! Bevrijdt van dat 'boontje komt om zijn loontje'! Ook het Oude Testament toont dat de kringloop van zonde en straf *niet* het laatste woord heeft. Dat is de vrucht van Gods Geest.

Omdat er echter straf ingebakken zit in de schepping, kun je nog steeds zeggen dat Jezus onze straf droeg. Maar dat is dan op deze manier: door mens te worden naast gevallen mensen, deelde Hij in alles wat wij als straf over ons afgeroepen hebben, in de eerste plaats onze dood. Maar dat was voor Hem geen straf! Vergelijk het hier mee: er waren in Australië ooit strafkampen, Australië is begonnen als strafkolonie. Zullen daar niet priesters mee naartoe gegaan zijn? Zij deelden in de straf van die criminelen: hard leven, verbanning uit Engeland, geteisterd worden door criminaliteit. Maar voor de priesters was dat geen straf, ze deelden vrijwillig in dat lot. Of: Jezus lijkt op een brandweerman die het brandende huis van de schepping ingaat om de kinderen te redden die zelf het vuur hebben aangestoken. In dit beeld is het vuur de straf die wij over onszelf heen hadden afgeroepen, maar Hij krijgt er ook mee te maken. Deelt in het leed dat onze straf teweeg brengt, maar voor hem is het geen straf. Jesaja 63: 9: 'in al hun nood was ook Hijzelf in nood'.

Een schip met veroordeelden op weg naar Australië. Dit speelde vanaf 1780 tot ongeveer 1860. Zou er niet een priester meegegaan zijn?

4 Wat zegt de bijbel ervan?

Daar zijn echt boeken over vol geschreven. Ik kan alleen maar een paar hoofdpunten aanwijzen. Ten eerste spreekt de bijbel erg in beelden. De beelden die gebruikt worden zijn: zoals je een slaaf kan loskopen koopt Jezus ons los, Hij is het losgeld (Marcus 10: 45). Verder de gedachte van een offer: Jezus' dood is een offer, als de offers uit het Oude Testament. (Ex. 24 in verband met Marcus 14:24, de brief aan de Hebreeën, Rom. 5:9, Ef. 5:2). En Jezus is het Paschalam (Johannes laat Jezus sterven op het moment dat het Paschalam geslacht wordt. 1 Kor. 5:7) De vraag is nu welke van de twee visies die we hebben besproken het meeste recht doet aan deze beelden. Omdat een heel centraal idee het offer is, wil ik mij daarop concentreren. Wat was het offer in het Oude Testament? Stilt God zijn toorn, is dat de betekenis van het bloed en het slachten? Of is er hier iets anders aan de hand?

De meeste uitleggers zijn het erover eens dat het centrale idee van de offers is **toewijding of gave**. Ook bij de zoenoffers: het gaat niet om het idee dat de relatie met God wordt hersteld door iets te vernietigen, maar door iets aan Hem te wijden. Om iets helemaal aan Hem te wijden, moet het soms gedood worden, maar daar draait het niet om. Iets merk je bijvoorbeeld al aan de meeloffers: daar is geen sprake van bloed of doden, ze worden in zijn geheel aan God aangeboden door ze te verbranden. Zo schenk je het aan God als een 'lieflijke reuk'. Ik citeer de volgende belangrijke woorden van De Vaux, die mij veel geleerd heeft:

Het gaat niet om de vernietiging als zodanig. Tegenover een theorie van het offer = vernietiging, en tegen een bepaalde moderne spiritualiteit moet men handhaven dat God, de Heer van het leven en van het bestaan, niet kan geëerd worden door de vernietiging van een wezen of van een leven. Men bedenke hier dat de slachting van het offerdier gewoonlijk geschiedde door de offeraar en niet door de priester; ze was niet het wezenlijke van het offer, maar evenals de handoplegging slechts een voorbereidende handeling. (Uit: *Hoe het Oude Israël leefde*, deel 2, 381.)

Tot zo ver de offers. Als Jezus dus een offer is, dan draait het bij Hem ook om de gave, niet om de vernietiging van deze mens. Dat is de bijbelse lijn. En Jesaja 53 dan? Ik heb al gezegd: de gedachte dat Hij deelt in onze straf kunnen we best handhaven, alleen niet dat Hij in onze plaats wordt gestraft. Maar dat staat daar ook niet met zo veel woorden. Bovendien is het woord 'straf' dat daar gebruikt wordt niet zo makkelijk te vertalen, het is eerder 'opvoedkundige tuchtiging'. Wel, je kunt toch niet zeggen dat iemand doden aan een kruis een 'opvoedkundige tuchtiging' is? Ik denk dus dat de bijbelse gegevens ons het meeste in de richting van de lijn van Anselmus stuwten.

Mensen van wie ik veel geleerd heb om dit stuk te kunnen schrijven: Nico den Bok, Henri Veldhuis. Vooral aan Nico ben ik wat dit betreft veel dank verschuldigd.

Zie Nico den Bok, 'Hoe God weer eer krijgt van zijn werk. Een studie in Anselmus als peiling van de verzoeningsleer', in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 53 (1999), 286-298.

Nico den Bok, 'Droeg Hij onze straf? Over een veelbetekenend zwijgen in Anselmus' verzoeningsleer', *Theologia Reformata* 44 (2001), 5-30.